

Identifying and Prioritizing the Implementation Steps of the Blockchain Technology Roadmap in Health-Oriented Organizations Using the Fuzzy Delphi Method

Aliakbarpour Hamideh¹, Shahmansouri Ashraf², Bazaee Ghasemali^{3*}

• Received: 7 Nov 2023 • Accepted: 9 Jan 2024

Introduction: A Roadmap is a tool to help organizations facilitate the successful implementation of any technology. Then, this study aimed to identify and prioritize the stages of blockchain technology roadmap implementation in health-oriented organizations.

Method: To refine and evaluate the appropriateness of steps extracted from the subject literature, the fuzzy Delphi method was used. Access to the most reliable group agreement of experts on a specific issue is done using a questionnaire and asking experts' opinions, often according to their feedback.

Results: After identifying and extracting the factors through the study of various articles and localization and determining the importance of the variables, by applying the weight limit in the model, the level of experts' agreement with each of the components was obtained and their suggested and corrective points were divided. The resulting absolute mean indicates the intensity of experts' agreement with each research factor.

Conclusion: The results of the survey of experts' views show that the priorities of monitoring technology, identifying the application of blockchain technology in the organization, identifying structural, technical, legal, and financial challenges, designing, removing governance and upstream obstacles, appropriate capital transfer, cooperation between old and new infrastructure, and increasing membership, high importance and priorities of basic training, identifying the benefits of digital transformation and competitive advantage, internal and external stakeholders, and expanding the business model to other sectors are of lower importance.

Keywords: Blockchain, Blockchain roadmap, Fuzzy Delphi method, Blockchain in health

• **Citation:** Aliakbarpour H, Shahmansouri A, Bazaee G. Identifying and Prioritizing the Implementation Steps of the Blockchain Technology Roadmap in Health-Oriented Organizations Using the Fuzzy Delphi Method. *Journal of Health and Biomedical Informatics* 2024; 10(4): 367-69. [In Persian] doi:10.34172/jhbmi.2024.05

1. Ph.D. Student in IT Management, Department of Management, Islamic Azad University, South Tehran Branch, Tehran, Iran

2. Ph.D. in Business Administration, Assistant Professor, Faculty of Management, Islamic Azad University, South Tehran Branch, Tehran, Iran

3. Ph.D. in Management and Administrative Sciences, Assistant Professor, Faculty of Management, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran

***Corresponding Author:** Ashraf Shahmansoury

Address: South Tehran Islamic Azad University, Faculty of Management, Damavand St., Waliashraf Complex (AS), Tehran

• **Tel:** 09126014808

• **Email:** shahmansouryashraf@gmail.com

© 2024 The Author(s); Published by Kerman University of Medical Sciences. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cite

شناسایی و اولویت‌بندی مراحل پیاده‌سازی نقشه راه فناوری بلاکچین در سازمان‌های سلامت محور با استفاده از روش دلفی فازی

حمیده علی‌اکبر پور^۱، اشرف شاه‌منصوری^۲، قاسم‌علی بازآیی^{۳*}

• پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۱۰/۱۹

• دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۸/۱۶

مقدمه: نقشه راه ابزاری برای کمک به سازمان‌ها برای تسهیل اجرای موفق هر فناوری می‌باشد. بر این اساس، هدف این پژوهش، شناسایی و اولویت‌بندی مراحل پیاده‌سازی نقشه راه فناوری بلاکچین در سازمان‌های سلامت‌محور می‌باشد.

روش: به‌منظور پالایش و ارزیابی تناسب مراحل مستخرج از ادبیات موضوع، از روش دلفی فازی استفاده شده است. دسترسی به مطمئن‌ترین توافق گروهی خبرگان درباره موضوعی خاص است که با استفاده از پرسشنامه و نظرخواهی از خبرگان، به‌دفعات با توجه به بازخورد حاصل از آن‌ها صورت می‌پذیرد.

نتایج: پس از شناسایی و استخراج عوامل از طریق مطالعه مقالات مختلف و بومی‌سازی و تعیین میزان اهمیت متغیرها، با اعمال محدودیت وزنی در مدل، میزان موافقت خبرگان با هر کدام از مؤلفه‌ها اخذ شده و نقطه نظرات پیشنهادی و اصلاحی آن‌ها تقسیم‌بندی شده است. میانگین قطعی حاصل، نشان‌دهنده شدت موافقت خبرگان با هر کدام از عوامل پژوهش می‌باشد.

نتیجه‌گیری: نتایج نظرسنجی دیدگاه‌های خبرگان نشان می‌دهد که اولویت‌های رصد فناوری، شناسایی کاربرد فناوری بلاکچین در سازمان، شناسایی چالش‌های ساختاری، فنی، حقوقی و مالی، طراحی، رفع موانع حاکمیتی و بالادستی، سرمایه‌گذاری متناسب، همکاری زیرساخت قدیمی، جدید و افزایش عضویت دارای اهمیت بالا و اولویت‌های آموزش اولیه، شناسایی مزایای تحول دیجیتال و مزیت رقابتی، ذی‌اثران داخلی و خارجی و گسترش مدل کسب‌وکار به بخش‌های دیگر از اهمیت پایین‌تری برخوردار هستند.

کلیدواژه‌ها: بلاکچین، نقشه راه بلاکچین، روش دلفی فازی، بلاکچین در سلامت

• **ارجاع:** علی‌اکبر پور حمیده، شاه‌منصوری اشرف، بازآیی قاسم‌علی. شناسایی و اولویت‌بندی مراحل پیاده‌سازی نقشه راه فناوری بلاکچین در سازمان‌های سلامت محور با استفاده از روش دلفی فازی. *مجله انفورماتیک سلامت و زیست پزشکی* ۱۴۰۲؛ ۱۰(۴): ۳۶۷-۳۷۹. doi:10.34172/jhbmi.2024.05

۱. دانشجوی دکتری مدیریت فناوری اطلاعات، گروه مدیریت دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران جنوب، تهران، ایران
۲. دکتری مدیریت بازرگانی، استادیار، دانشکده مدیریت، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب، تهران، ایران
۳. دکتری مدیریت و علوم اداری، استادیار، دانشکده مدیریت، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران

* نویسنده مسئول: اشرف شاه‌منصوری

آدرس: تهران، خیابان دماوند، مجتمع ولیعصر(ع)، دانشکده مدیریت دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب.

• **Email:** shahmansouryashraf@gmail.com

• **شماره تماس:** ۰۹۱۲۶۰۱۴۸۰۸

مقدمه

صنعت سلامت، بخشی از سیستم اقتصادی است که خدماتی را در جهت مراقبت‌های درمانی و پیشگیرانه ارائه می‌دهد [۱]. این صنعت در کنار تجهیزات پزشکی مدرن با دارا بودن دامنه‌ای گسترده از داده‌ها، از ابزارهای مطرح در حوزه فناوری استفاده می‌کند [۲،۳]. یکی از این فناوری‌ها، بلاکچین می‌باشد. فناوری بلاکچین (Blockchain Technology) BCT در حدود یک دهه مورد توجه گسترده جهان قرار گرفته است [۴]. روش‌های مبتنی بر این فناوری، دو عامل بسیار مهم امنیت و شفافیت را از جهات گوناگون تضمین می‌نماید [۵]. ساختار

بلاکچین به صورت یک دفتر دیجیتالی و غیرمتمرکز معاملات است، که متشکل از یک شبکه نظیر به نظیر [Peer Peer to] و یک پایگاه داده توزیع شده می‌باشد [۸-۶]. تأثیر این فناوری به عنوان هسته اصلی در پشت بیت کوین، درک محققان در حوزه‌های مختلف را دگرگون کرده است [۹]. بانک اطلاعاتی بلاکچین به طور فزاینده‌ای ثبت معاملات را جمع‌آوری و آن‌ها را در بلوک‌هایی که دارای مهر زمان و رمزنگاری شده با بلوک‌های قبلی هستند، ذخیره می‌کند [۱۰]. مطابق شکل ۱، عملکرد بلاکچین را می‌توان بر اساس ۶ گام بیان کرد [۱۱].

شکل ۱: بلاکچین چگونه کار می‌کند [۱۱]

مزیت اصلی استفاده از بلاکچین در صنعت مراقبت‌های بهداشتی، حفظ حریم خصوصی و تغییرناپذیری برای ذخیره داده‌های مربوط به سلامت است [۱۴-۱۲]. فناوری بلاکچین علاوه بر تقویت ارزش سوابق بهداشتی و پزشکی بیماران به صورت یکپارچه، می‌تواند از کل چرخه و فرآیند تولید و توزیع داروها، تجهیزات پزشکی، لوازم بهداشتی پشتیبانی کند. همچنین از تکرار آزمایش‌های بالینی و کاهش فساد با ردیابی کل زنجیره تأمین و ارائه به موقع جلوگیری نماید. یک نظرسنجی توسط Deloitte نشان می‌دهد که سیستم‌های سنتی به طور فعال در جستجوی روش‌های جدید استفاده از این فناوری برای پاسخگویی به نیازهای مهم خود هستند [۱۵]. فناوری بلاکچین نیز می‌تواند از طریق ویژگی تغییرناپذیری مبتنی بر اصول رمزنگاری، به از بین بردن خطر سرقت داده یا مدیریت نادرست آن کمک کند [۱۶]. در واقع، بلاکچین، یک

جایگزین قابل اعتماد در میان گزینه‌های بهبود سیستم‌های فعلی در حوزه سلامت است [۱۷]. که به دلیل ماهیت توزیع شده، یک پلتفرم انعطاف‌پذیر و امن برای تغییرات فراهم و می‌تواند اشتباهات خطرناک پزشکی را به دقت شناسایی کند [۱۸] و می‌تواند روش‌های سنتی موجود را به ابزار قوی‌تری برای درمان مؤثر تبدیل کند [۲۰، ۱۹]. معماری منحصربه‌فرد آن، امکان کنترل بیشتری روی اطلاعات، به بیماران داده تا بتوانند رضایت خود را برای استفاده دیگران از داده‌های خود اعلام کنند [۲۱، ۲۲]. بدین ترتیب ذی‌نفعان در این حوزه، می‌توانند با حفظ حریم خصوصی، از امکان اشتراک‌گذاری داده‌ها در محیطی امن استفاده کنند [۲۳، ۲۴]. کاربرد دیگر بلاکچین، در جهت به دست آوردن بینش و بهبود تجزیه و تحلیل سوابق پزشکی می‌باشد و بهترین گزینه برای تأمین امنیت و جلوگیری از تقلب در زنجیره تأمین دارویی است

عصر طلایی برای بلاکچین در حوزه سلامت، در طول سال ۲۰۲۳ فرا خواهد رسید؛ اما باید به این نکته توجه داشت که این فناوری در حوزه سلامت، هنوز در مرحله ابتدایی و تبلیغات است [۲۹،۳۰]. مطابق شکل ۲، درحالی که فناوری بلاکچین نسبتاً نابالغ است، اما در مراقبت‌های بهداشتی به آرامی شروع به حرکت از اثبات مفهوم Proof of Concept آزمایشی (POC) به استقرار تجاری می‌کند [۳۱].

[۲۵]؛ اما با وجود تمامی این مزایا و کاربردهای عنوان شده، در این مسیر به دلیل حاکم بودن فرآیندهای سنتی در سلامت و نیاز به تغییر در ساختارهای موجود، استفاده از این فناوری، با مخاطراتی نیز همراه است [۲۶،۲۷]. همچنین، تغییر و تحول ناشی از به کارگیری بلاکچین در این سازمان‌ها، نیازمند آمادگی است و این فاکتور می‌تواند شرایط پذیرش و پیاده‌سازی یا عدم پذیرش آن را فراهم نماید [۲۸]. طبق پیش‌بینی مؤسسه گارتنر،

شکل ۲: فناوری بلاکچین در بهداشت و درمان ۲۰۲۲-۲۰۱۸ [۳۱]

Crittenden با عنوان بلاکچین در کالیفرنیا: یک نقشه راه، بیان شده که بسیاری از شرکت‌های فناوری نوآورانه بزرگ و کوچک، به ایجاد کار گروه تدوین نقشه راه بلاکچین و کاربرد بالقوه آن می‌پردازند که نشانگر اهمیت بالای این فناوری می‌باشد [۳۴]. در تحقیقی با عنوان نقشه راه توسعه کاربردهای دانشگاهی و پزشکی فناوری بلاکچین که Stawicki و همکاران انجام داده‌اند، عنوان شده که ارزش‌های رمز پایه و معاملات مالی، تنها یک جنبه کوچک از مفهوم و ویژگی‌های بلاکچین را تشکیل می‌دهند، مواردی مانند تأیید، شفافیت، رمزگذاری و حفظ یکپارچگی داده‌ها از مزایای مهم فناوری بلاکچین محسوب شده و در تدوین نقشه راه این فناوری در حوزه پزشکی این مزایا بسیار تأثیرگذار می‌باشند [۳۵]. در پژوهش PWC با عنوان ساختن نقشه راه برای بلاکچین در سازمان: قابلیت‌ها، فرصت‌ها و چالش‌ها، عنوان شده که این فناوری، عملیاتی است و ساختن نقشه راه آن نیز انجام‌پذیر بوده و توسط بسیاری از شرکت‌ها و سازمان‌های دولتی به‌طور جدی

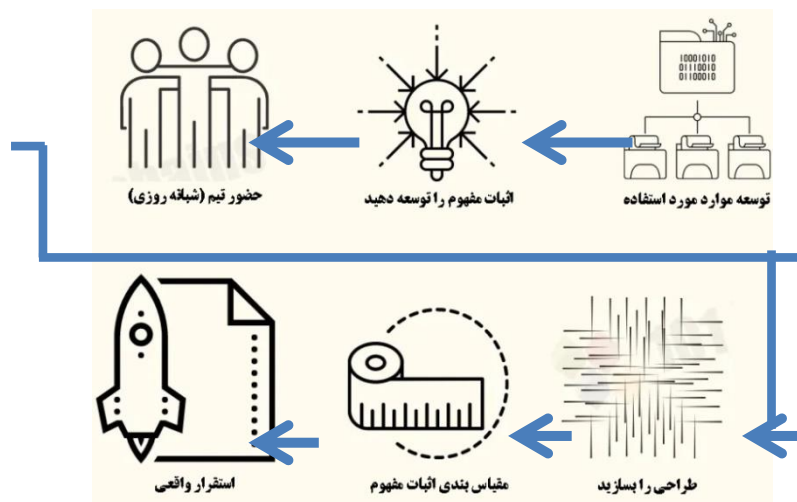
با توجه به اهمیت موضوع، طراحی مجدد معماری سازمانی برای استفاده از بلاکچین در سازمان‌های سلامت‌محور، می‌تواند انقلابی در نحوه درمان بیماران ایجاد کند. بنابراین، پیروی از یک نقشه راه برای ایجاد یک مدل کسب‌وکار مراقبت‌های بهداشتی یکپارچه و بالقوه ضروری است. در خصوص کاربردها، مزایا و چالش‌های فناوری بلاکچین در حوزه سلامت، پژوهش‌های بسیاری انجام پذیرفته است؛ اما در مورد تدوین نقشه راه این فناوری در این حوزه، تحقیقات اندکی وجود دارد. Iredale در تحقیق خود با عنوان بهترین روش‌ها برای ایجاد نقشه راه بلاکچین، بیان می‌کند که فناوری بلاکچین، یک روش جدید برای تسهیل تراکنش‌های ایمن و تغییرناپذیر است [۳۲]. در مطالعه‌ای که Loro و همکاران با عنوان نقشه راه برای اجرای مؤثر فناوری بلاکچین انجام داده‌اند، عنوان شده است که نقشه راه، چارچوبی است که شامل مراحل، عوامل حیاتی و دستورالعمل‌هایی برای اجرای طرح بلاکچین در زنجیره تأمین است [۳۳]. همچنین در پژوهش

تئوری (Grounded Theory) استخراج نماید تا به یک مدل کیفی نقشه راه فناوری بلاکچین در سازمان‌های سلامت‌محور دست یابد.

روش

تهیه نقشه راه فناوری یک مهارت انعطاف‌پذیر است که به صورت گسترده در صنایع مختلف، جهت حمایت از برنامه‌ریزی‌های راهبردی و بلندمدت استفاده می‌شود و می‌تواند به صنایع مختلف از طریق تمرکز بر تحلیل‌های محیطی و ردیابی فناوری‌ها، به پیش‌بینی آینده یک صنعت و بازارهای بالقوه آن بپردازد و فناوری‌های متناسب با نیازهای مشتریان آینده را فراهم کند [۳۹]. در تحقیقات صورت گرفته، ۸ هدف برای تدوین نقشه راه فناوری بیان شده که عبارت‌اند از: برنامه‌ریزی محصول، توانمندی خدمات، راهبردی، بلندمدت، دارائی دانش، طرح، فرآیند و ادغام [۴۰]. در شکل ۳، جنبه‌های مهم نمونه نقشه راه بلاکچین نشان شده است.

برای بهبود و ساده‌سازی عملیات، ارزیابی می‌شود [۳۶]. طبق نظرسنجی که Shalini و همکاران در قالب پژوهشی با عنوان نظرسنجی در مورد پذیرش بلاکچین در مراقبت‌های بهداشتی، انجام داده‌اند، علل پذیرش بلاکچین در سازمان‌های سلامت‌محور، امنیت و حفظ حریم خصوصی کاربر و شفافیت عنوان شده‌اند [۳۷]. اما طبق نظر Ghosh و همکاران در مطالعه‌ای با عنوان کاربردهای بلاکچین در سیستم‌های بهداشت و درمان، بلاکچین با وجود دارا بودن کاربردهای به اشتراک‌گذاری داده‌ها، مدیریت گزارش‌ها، تحقیقات و آموزش، نظارت از راه دور بیمار، بیشتر در مرحله اولیه می‌باشد [۳۸]. با این اوصاف، نقشه راه به‌عنوان ابزاری برای کمک به راهنمایی سازمان‌ها از طریق فرآیند پیش برنامه‌ریزی و پیاده‌سازی برای تسهیل اجرای موفق بلاکچین عمل می‌کند. بر این اساس، این پژوهش تلاش دارد با مرور ادبیات و پیشینه به شناسایی نقشه راه فناوری بلاکچین بپردازد و با استفاده از مصاحبه نیمه ساختاریافته بر اساس ادبیات موجود نظرات خبرگان این حوزه را به صورت کدهای اولیه، محوری و گزینشی (استراتژی گراند

شکل ۳: بهترین روش‌های نقشه راه بلاکچین [۳۴]

- **توسعه:** اولین گام در نقشه راه بلاکچین، توسعه یک مورد استفاده (USE CASES) است. مورد استفاده باید تمام فاکتورهای آن ساختار را به دقت دنبال کند. مرحله توسعه، برای نهایی کردن موارد استفاده به کار می‌رود.
- **اثبات مفهوم:** به‌عنوان گام مهم بعدی در الگوی نقشه راه بلاکچین آمده است، زیرا طرح کلی پروژه برنامه‌ریزی شده را ارائه می‌دهد.
- **حضور تیم:** حضور تیم جنبه مهمی از هر نمونه نقشه راه بلاکچین در ایجاد اثبات مفهوم است که می‌تواند به روند اجرای روان‌تر کمک کند.

- **طراحی:** بهترین شیوه‌های نقشه راه بلاکچین، توسعه معماری عملکردی و فنی را برای راه‌حل پیشنهادی ارائه می‌کند.
 - **مقیاس اثبات مفهوم:** مقیاس بندی شامل توسعه یک مدل عملیاتی و حاکمیت برای تعریف اصول راه‌حل می‌باشد.
 - **استقرار واقعی:** پس از نهایی کردن استراتژی عرضه، کسب و کارها باید به دنبال ارتباط صنعت با این فناوری باشند.
- مطابق جدول ۱، به اختصار مؤلفه‌های مراحل نقشه راه فناوری بلاکچین برگرفته از مهم‌ترین پژوهش‌ها را شرح نشان می‌دهد [۳۴].

جدول ۱: معیارها و زیر معیارهای مراحل نقشه راه فناوری بلاکچین

مراحل	معیار	زیر معیار
موارد کاربرد	بیماموزید که کجا و چه زمانی زنجیره بلوکی معنا دارد	رصد فناوری آموزش اولیه شرکت در همایش‌ها و نشست‌ها شناسایی کاربرد فناوری زنجیره بلوکی در سازمان شناسایی چالش‌های ساختاری، فنی، حقوقی و مالی
	ارزیابی کنید که چگونه از نقاط قوت زنجیره بلوکی اهرمی استفاده کنید موارد استفاده را بر اساس یک چارچوب با توجه به دوام، امکان پذیری و امکان سنجی اولویت بندی کنید و یکی از گزینه‌های فوق را انتخاب کنید	شناسایی مزایای تحول دیجیتال و مزیت رقابتی دوام: بازده مورد انتظار امکان پذیری: توانایی ارائه امکان سنجی: همسویی با تجارت
اثبات مفهوم	حداقل تیم اکوسیستم قابل دوام را تعریف کنید	ذی اثران داخلی ذی اثران خارجی انتخاب شبکه عمومی، خصوصی یا ترکیبی انتخاب مدل کسب و کار و پلتفرم اکتشاف طراحی ساخت مرور بررسی موفقیت سازمان‌های پیشرو شناسایی چالش‌های جدید
	توسعه معماری کاربردی و فنی بسته فناوری زنجیره بلوکی را انتخاب کنید اثبات مفهوم را به صورت مکرر بسازید و آزمایش کنید	گذشته نگر برای تأیید ارزش و شناسایی چالش‌های جدید
مقیاس	توسعه مدل‌های عملیاتی و حکمرانی	گسترش مدل کسب و کار به بخش‌های دیگر رفع موانع بالادستی و حاکمیتی حمایت دولت حمایت مدیران و کارکنان سرمایه گذاری متناسب افزایش عضویت تست شبکه زنجیره بلوکی استراتژی اجماع و مشارکت همکاری زیر ساخت قدیمی و جدید
	راه حل آزمایشی زنجیره بلوکی در محیط واقعی تولید طراحی استراتژی توسعه و ادغام با سیستم قدیمی بسته فناوری را صنعتی کنید و در صورت نیاز با قوانین و مقررات درگیر شوید	تجاری سازی پلتفرم اعمال رگولاتوری ارائه خدمات زنجیره بلوکی ارائه محصول زنجیره بلوکی

یک طیف می‌گنجد. همچنین به دلیل گستردگی ابعاد مسئله موردنظر، نمی‌توان به اطلاعات دقیق دسترسی داشت، لذا به منظور رفع موانع مربوط به عدم دقت و صراحت در موضوع مربوطه، نظریه فازی در روش دلفی ادغام می‌گردد [۴۲،۴۳].

فرآیند اجرای روش دلفی فازی به شرح زیر است:

گام ۱: پرسشنامه دلفی در بین ۳۷ خبره که از بین اساتید دانشگاه و متخصصان این حوزه با حداقل ده سال سابقه کاری انتخاب شده بودند، توزیع گردید.

گام ۲: از خبرگان خواسته شد میزان اهمیت هر یک از معیارها را با استفاده از متغیرهای زبانی بیان کنند. متغیرهای زبانی و اعداد مثلثی فازی متناظر با هر یک از آن‌ها در جدول ۲ نشان داده شده است. میزان موافقت خبرگان با هر کدام از مؤلفه‌ها، اخذ و نقطه نظرات پیشنهادی و اصلاحی آن‌ها تقسیم‌بندی شد.

در این پژوهش، به منظور شناسایی و اولویت‌بندی مراحل پیاده‌سازی نقشه راه فناوری بلاکچین در سازمان‌های سلامت محور و پالایش و ارزیابی تناسب مراحل مستخرج از ادبیات موضوع، از روش دلفی فازی به منظور دسترسی به مطمئن‌ترین توافق گروهی خبرگان استفاده شده [۴۱] و همچنین با کمک نرم‌افزار متلب ۲۰۱۷، تجزیه و تحلیل داده‌ها انجام پذیرفت. به بیان دیگر، در مطالعه حاضر تلاش شد تا واکاوی مراحل نقشه راه فناوری بلاکچین استخراج‌شده از ادبیات موضوع، از طریق خرد جمعی گروهی از خبرگان انجام گیرد. بدین منظور، روش دلفی که یکی از روش‌های مؤثر دستیابی به توافق گروهی خبرگان است، مورد استفاده قرار گرفت. البته مراحل نقشه راه فناوری بلاکچین دارای پیچیدگی و ابهام زیادی است و نمی‌توان این موضوع را از طریق روش‌های قطعی ارزیابی کرد. به طوری که هر مؤلفه مراحل نقشه راه فناوری بلاکچین در

جدول ۲: متغیرهای زبانی برای تعیین اهمیت هر یک از مؤلفه‌ها

متغیرهای زبانی	مقیاس‌های فازی
بسیار بی اهمیت (UV)	(۰،۰،۰/۱)
نسبتاً بی اهمیت (MU)	(۰،۰/۰،۱/۳)
بی اهمیت (UN)	(۰/۰،۱/۰،۳/۵)
منصفانه (F)	(۰/۰،۳/۰،۵/۷)
مهم (IM)	(۰/۰،۵/۰،۷/۹)
نسبتاً مهم (MI)	(۰/۰،۷/۱،۹)
بسیار مهم (VI)	(۰/۱،۱،۹)

گام ۴: برای غیر فازی‌سازی اعداد از روش (Best Non-Fuzzy Performance) BNP استفاده شد.

نتایج

نتایج محاسبات حاصل از انجام فرآیند عنوان شده در بخش قبل، در جدول ۳ ذکر شده اند.

گام ۳: میانگین حسابی برای هر یک از اعداد مثلثی فازی [۴۳] استفاده شد تا اجماع نظر خبرگان محاسبه گردد. میانگین قطعی به دست آمده نشان‌دهنده شدت موافقت خبرگان با هر کدام از عوامل پژوهش می‌باشد.

جدول ۳: نتایج نظرسنجی دیدگاه‌های خبرگان

میزان اهمیت	وزن غیر فازی	وزن فازی	زیر معیار
بالا	۰/۸۷۱	(۰/۸۰۴، ۰/۹۴۰، ۰/۸۶۸)	رصد فناوری
پایین	۰/۶۷۹	(۰/۶۶، ۰/۸۳۲، ۰/۵۴۴)	آموزش اولیه
متوسط	۰/۷۸	(۰/۷۱۶، ۰/۸۸۴، ۰/۷۴)	شرکت در همایش‌ها
بالا	۰/۸۳۳	(۰/۷۸، ۰/۹۲، ۰/۸)	شناسایی کاربرد فناوری بلاکچین
بالا	۰/۸۶۵	(۰/۷۹۶، ۰/۹۳۶، ۰/۸۴۶)	شناسایی چالش‌های ساختاری، فنی، حقوقی و مالی
پایین	۰/۶۸۴	(۰/۶۶۸، ۰/۸۳۶، ۰/۵۸۴)	شناسایی مزایای تحول دیجیتال و مزیت رقابتی
متوسط	۰/۷۲۱	(۰/۶۷۶، ۰/۸۵۲، ۰/۶۳۶)	دوام: بازده مورد انتظار
متوسط	۰/۷۸۵	(۰/۷۲۴، ۰/۸۸۸، ۰/۷۴۴)	امکان‌پذیری: توانایی ارائه
متوسط	۰/۸۱۷	(۰/۷۴، ۰/۹۰۴، ۰/۸۰۸)	امکان‌سنجی: همسویی با تجارت
پایین	۰/۶۳۶	(۰/۸۴۴، ۰/۸۱۲، ۰/۴۵۲)	ذی اثران داخلی
پایین	۰/۷۰۵	(۰/۱۶۶۸، ۰/۸۴۴، ۰/۶۰۴)	ذی اثران خارجی
متوسط	۰/۷۵۳	(۰/۷۴، ۰/۸۸، ۰/۶۴)	انتخاب شبکه عمومی، خصوصی یا ترکیبی
متوسط	۰/۷۳۷	(۰/۷، ۰/۸۶۴، ۰/۶۴۸)	انتخاب مدل کسب‌وکار
متوسط	۰/۸۱۷	(۰/۷۷۲، ۰/۹۱۲، ۰/۷۶۸)	اکتشاف
بالا	۰/۸۳۹	(۰/۷۷۲، ۰/۹۲، ۰/۸۲۴)	طراحی
متوسط	۰/۷۵۳	(۰/۶۹۲، ۰/۸۶۸، ۰/۷)	ساخت
بالا	۰/۸۲۸	(۰/۷۷۲، ۰/۹۰۸، ۰/۸۰۴)	مرور
متوسط	۰/۷۹۶	(۰/۷۵۶، ۰/۸۹۲، ۰/۷۴)	بررسی موفقیت سازمان‌های پیشرو
متوسط	۰/۷۹۶	(۰/۷۴، ۰/۸۹۶، ۰/۷۵۲)	شناسایی چالش‌های جدید
پایین	۰/۶۷۶	(۰/۶۲۸، ۰/۷۹۶، ۰/۶۰۴)	گسترش مدل کسب‌وکار به بخش‌های دیگر
بالا	۰/۸۳۳	(۰/۷۴۸، ۰/۹۱۲، ۰/۸۴)	رفع موانع بالادستی و حاکمیتی
متوسط	۰/۷۶۱	(۰/۶۶، ۰/۸۱۲، ۰/۸۱۲)	حمایت دولت
متوسط	۰/۸۱۷	(۰/۷۷۲، ۰/۹۱۲، ۰/۷۶۸)	حمایت مدیران و کارکنان
بالا	۰/۸۳۹	(۰/۷۷۲، ۰/۹۲، ۰/۸۲۴)	سرمایه‌گذاری متناسب
بالا	۰/۸۲۸	(۰/۷۵۶، ۰/۹۱۲، ۰/۸۱۶)	افزایش عضویت
متوسط	۰/۷۷۵	(۰/۷۲۴، ۰/۸۸۴، ۰/۷۱۶)	تست شبکه بلاکچین
متوسط	۰/۸۲۳	(۰/۷۸، ۰/۹۱۶، ۰/۷۷۲)	استراتژی اجماع و مشارکت
بالا	۰/۸۳۹	(۰/۷۷۲، ۰/۹۲، ۰/۸۲۴)	همکاری زیرساخت قدیمی و جدید
پایین	۰/۶۸۹	(۰/۵۸۸، ۰/۷۶۴، ۰/۷۱۶)	تجاری‌سازی پلتفرم
پایین	۰/۵۸۸	(۰/۵۵۶، ۰/۷۴، ۰/۴۶۸)	اعمال رگلاتوری
متوسط	۰/۸۰۷	(۰/۷۲۴، ۰/۸۹۶، ۰/۸)	ارائه خدمات بلاکچین
پایین	۰/۶۳۱	(۰/۵۴۸، ۰/۷۲۴، ۰/۶۲)	ارائه محصول بلاکچین

بحث و نتیجه‌گیری

سیستم‌های مراقبت بهداشتی و درمانی، به دلیل وجود شبکه‌های پیچیده واسطه‌ها و عدم قابلیت ردیابی تراکنش‌ها و نیز مسائل بحرانی دیگر از جمله تکه‌تکه شدن داده‌های مراقبت‌های بهداشتی و درمانی و نیز حجم بسیار زیاد این داده‌ها در حوزه سلامت، وجود موانع در ارائه تحقیقات و خدمات کارآمد، عدم گزارش کارآزمایی بالینی، هزینه بالا و سوء

مدیریت زنجیره تأمین دارو، امنیت داده‌های بیمار و داروهای تقلبی، با مخاطرات مختلفی مواجه هستند. یکی از فناوری‌هایی که می‌تواند در این حوزه اثرگذار بوده و پتانسیل رفع موانع موجود و مسائل مختلف را داشته باشد، فناوری بلاکچین است. بهره بردن از ظرفیت‌های این فناوری در حوزه سلامت، نوید ارائه خدمات بهینه توسط سازمان‌های سلامت‌محور از یک‌طرف به کارکنان این حوزه و از سوی دیگر به بیماران تحت پوشش

آگاهی به همراه خواهد داشت. بدین ترتیب این تحقیق در ارائه معیار مهم ذکر شده، با تحقیق حاضر همخوانی دارد. در تحقیقی که Akbar و همکاران [۴۵] به ارائه یک نقشه راه برای توسعه یک مدل بلوغ فناوری بلاکچین در مراقبت‌های بهداشتی پرداخته‌اند، عوامل موفقیت حیاتی را در جهت پیاده‌سازی این فناوری مورد مطالعه قرار داده‌اند. نتیجه بررسی ایشان معرفی معیارهای تغییر فرهنگ و دیدگاه مدیران ارشد سازمان‌های سلامت محور در جهت حمایت ایشان و تمایل این سازمان‌ها در جهت تأمین زیرساخت‌های فنی مورد نیاز، استانداردهای مالکیت داده، شناسایی موارد استفاده و عدم تمرکز فناوری را به همراه داشته است که نتایج حاصل نیز، با برخی زیرمعیارهای این پژوهش همخوانی دارند. همچنین در پژوهشی که Bali و همکاران [۴۶] انجام داده‌اند، مشخص شده است که عامل مهم تعیین هزینه و میزان سرمایه‌گذاری مورد نیاز جهت پیاده‌سازی فناوری بلاکچین در سازمان‌ها بسیار تأثیرگذار است که این نتیجه نیز با معیار سرمایه‌گذاری متناسب که در این پژوهش، از اولویت‌های بالایی برخوردار می‌باشد، همخوانی دارد. همچنین در تحقیقی که Joshi [۴۷] انجام داده است، پیروی از یک نقشه راه که به مرور تبدیل به یک مدل کسب‌وکار مراقبت‌های بهداشتی و درمانی خواهد شد را توصیه کرده و معیارهایی از قبیل شناسایی فناوری و آگاهی از آن، ارزیابی آمادگی سازمان در پذیرش فناوری، تخصیص سرمایه، انجام پروژه‌های آزمایشی و شناسایی کاربردهای فناوری در حوزه سلامت را عنوان نموده است. نتیجه تحقیق ایشان نیز با معیارهای حاصل از این پژوهش منطبق است.

به‌طور خلاصه، بر اساس نتایج این مطالعه، جهت پیاده‌سازی نقشه راه فناوری بلاکچین در سازمان‌های سلامت محور، در مرحله اول باید همکاری مناسبی بین زیرساخت‌های موجود و جدید انجام پذیرفته تا پذیرش فناوری با سرمایه‌گذاری متناسب و بهینه همراه بوده و اجرای آن تغییرات شگرف و بسیار گسترده‌ای را در سازمان‌ها ایجاد نماید که خود زمینه‌ساز مقاومت بهره‌برداران و به دنبال آن، بروز چالش در سازمان خواهد شد. همچنین می‌توان با شناسایی چالش‌های مختلف موجود در سازمان و تلاش در جهت رفع آن‌ها، زمینه پیاده‌سازی مناسب فناوری بلاکچین در سازمان را فراهم آورد. از طرف دیگر، اگر کاربردهای فناوری در سازمان در حوزه‌های مختلف مشخص شود و ذی‌نفعان داخلی و خارجی آن‌ها را درک کرده و اثر آن را در بهبود شرایط موجود متوجه شوند،

را خواهد داد. با این حال، پیاده‌سازی بلاکچین در این حوزه، با چالش‌هایی همراه است. در حال حاضر، به‌واسطه نوظهور بودن این فناوری، هیچ مدل بلوغ عمل‌گرایی برای بهبود فرآیند پیاده‌سازی فناوری در سازمان‌های سلامت محور وجود ندارد. در این میان وجود نقشه راه فناوری بلاکچین در سازمان‌های سلامت محور می‌تواند گام به‌گام سازمان‌ها را در پیشبرد اهداف خود هدایت نماید؛ اما تاکنون نیز تحقیقات اندکی در راستای پیاده‌سازی و اجرای نقشه راه فناوری بلاکچین انجام پذیرفته است. از این‌رو در این پژوهش، تلاش شده است تا جهت شناسایی و اولویت‌بندی مراحل پیاده‌سازی نقشه راه فناوری بلاکچین برای توسعه یک مدل بلوغ فناوری در سازمان‌های بهداشتی و درمانی، به بررسی و واکاوی زیر معیارهای مرتبط پرداخته شود. پس از تعیین زیر معیارهای مذکور که از ادبیات موضوع و دیدگاه و نظرات خبرگان این فناوری حاصل شده‌اند، آن‌ها با سه سطح اهمیت، دسته‌بندی شده‌اند.

بدین ترتیب، زیرمعیارهای رصد فناوری، شناسایی کاربرد فناوری بلاکچین در سازمان، شناسایی چالش‌های ساختاری، فنی، حقوقی و مالی، طراحی، رفع موانع حاکمیتی و بالادستی، سرمایه‌گذاری متناسب، همکاری زیرساخت قدیمی، جدید و افزایش عضویت دارای اهمیت بالا بوده و زیرمعیارهای آموزش اولیه، شناسایی مزایای تحول دیجیتال و مزیت رقابتی، ذی‌انترن داخلی و خارجی و گسترش مدل کسب‌وکار به بخش‌های دیگر از اهمیت پایین‌تر، همچنین شرکت در همایش‌ها و نشست‌ها، دوام: بازده مورد انتظار، امکان‌پذیری: توانایی ارائه، امکان‌سنجی: همسویی با تجارت، انتخاب شبکه عمومی، خصوصی یا ترکیبی، انتخاب مدل کسب‌وکار و پلتفرم، اکتشاف، ساخت، بررسی موفقیت سازمان‌های پیشرو، شناسایی چالش‌های جدید، حمایت دولت، حمایت مدیران و کارکنان، تست شبکه بلاکچین، استراتژی اجماع و مشارکت، ارائه خدمات بلاکچین از اهمیت متوسطی برخوردار هستند. برخی از زیرمعیارهای حاصل از این تحقیق، بر معیارهای عنوان شده در تحقیقات دیگر پژوهشگران منطبق می‌باشد. به عنوان نمونه، در مطالعه‌ای که Khwaji و همکاران [۴۴] انجام داده‌اند، معیار اصلی، دانش و آگاهی مدیران و کارکنان عنوان شده است که در معنا با فاکتور آموزش اولیه با اولویت پایین و نیز حمایت مدیران و کارکنان با اولویت متوسط منطبق بوده به طوری که معیار آموزش، منجر به افزایش سطح دانش و آگاهی مدیران و کارکنان شده و به دنبال آن، حمایت ایشان را به‌واسطه وجود

جهت رفع موانع حاکمیتی و بالا دستی گام‌های مناسبی را بردارند که به دنبال آن کارکنان نیز ملزم به اجرای آن تصمیمات و به کارگیری فناوری به بهترین شکل ممکن خواهند شد. در نهایت، با طراحی فناوری و رصد آن در گام‌های مختلف پیاده‌سازی در سازمان، مشکلات در سطوح مختلف به صورت تدریجی برطرف و نتیجه مطلوب حاصل خواهد شد. در مجموع، بدیهی است بهبود قابلیت استفاده از فناوری بلاکچین در سازمان‌های سلامت‌محور، یک گام اساسی بوده و این زمانی حاصل می‌شود که طبق اصول و اولویت‌بندی‌های معیارها پیش رفته تا امکان پذیرش و استفاده بهینه از فناوری فراهم گردد. نتایج حاصل از تحقیق به‌طور مختصر به همراه اولویت‌بندی در جدول ۵ نمایش داده شده است.

پذیرش فناوری با سهولت بیشتری همراه خواهد بود. همچنین با بررسی نتایج حاصل از اجرا و پیاده‌سازی فناوری بلاکچین در سازمان‌های پیشرو و مشابه و یافتن چالش‌های جدید پس از اجرای فناوری در آن سازمان‌ها و نیز حمایت مدیران و کارکنان شاغل و آشنایی با خدمات قابل ارائه به‌واسطه حضور فناوری بلاکچین در سازمان‌های سلامت‌محور که با برگزاری همایش‌ها و نشست‌ها محقق خواهد شد، می‌توان مراحل پیاده‌سازی نقشه راه فناوری بلاکچین را بهبود بخشیده و از همان مراحل اولیه، با کمترین اشکال و مانع، اجرای فناوری بلاکچین را در سازمان‌های سلامت‌محور با مقبولیت همراه ساخت. همچنین مدیران می‌توانند به واسطه آگاهی ایجاد شده، در سازمان خود تصمیمات کلیدی مناسبی را اتخاذ نموده و در

جدول ۵: اولویت‌های رصد فناوری

اولویت‌ها	میزان اهمیت
رصد فناوری شناسایی کاربرد فناوری بلاکچین در سازمان شناسایی چالش‌های ساختاری، فنی، حقوقی و مالی طراحی مرور رفع موانع بالادستی و حاکمیتی سرمایه‌گذاری متناسب افزایش عضویت همکاری زیرساخت قدیمی و جدید	بالا
آموزش اولیه شناسایی مزایای تحول دیجیتال و مزیت رقابتی ذی اثران داخلی ذی اثران خارجی گسترش مدل کسب و کار به بخش‌های دیگر تجاری‌سازی پلتفرم اعمال رگلاتوری ارائه محصول بلاکچین	پایین
شرکت در همایش‌ها و نشست‌ها دوام: بازده مورد انتظار امکان‌پذیری: توانایی ارائه امکان‌سنجی: همسویی با تجارت انتخاب شبکه عمومی، خصوصی یا ترکیبی انتخاب مدل کسب و کار و پلتفرم اکتشاف ساخت بررسی موفقیت سازمان‌های پیشرو شناسایی چالش‌های جدید حمایت دولت حمایت مدیران و کارکنان تست شبکه بلاکچین استراتژی اجماع و مشارکت ارائه خدمات بلاکچین	متوسط

موردبررسی و آزمون قرار گیرند.

تشکر و قدردانی

نویسندگان این مطالعه، از متخصصین محترم که در فرآیند انجام پژوهش همکاری فرمودند، قدردانی می‌نمایند.

تعارض منافع

در انجام این پژوهش، نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافی نداشته‌اند.

از جمله محدودیت‌های این تحقیق، نوظهور بودن فناوری بلاکچین می‌باشد که به واسطه این ویژگی تحقیقات گسترده‌ای در راستای تدوین نقشه راه فناوری بلاکچین در حوزه سلامت صورت نپذیرفته است. همچنین دسترسی به خبرگان با توجه به وجود بعد مسافت و پراکندگی محل زندگی ایشان و نیز تعداد اندک متخصصانی که در این حوزه فعالیت می‌کنند با مشکلاتی همراه بوده است. در انتها پیشنهاد می‌شود فاکتورهای استخراج شده در تحقیق در محیط واقعی

References

1. McGhin T, Choo KK, Liu CZ, He D. Blockchain in healthcare applications: Research challenges and opportunities. *Journal of Network and Computer Applications* 2019;135:62-75. <https://doi.org/10.1016/j.jnca.2019.02.027>
2. Kassab M, DeFranco J, Malas T, Laplante P, Destefanis G, Neto VV. Exploring research in blockchain for healthcare and a roadmap for the future. *IEEE Transactions on Emerging Topics in Computing* 2019;9(4):1835-52.
3. Onik MM, Aich S, Yang J, Kim CS, Kim HC. Blockchain in healthcare: Challenges and solutions. *Big Data Analytics for Intelligent Healthcare Management*; 2019. p. 197-226. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-818146-1.00008-8>
4. Laroiya C, Saxena D, Komalavalli C. Applications of blockchain technology. In *Handbook of Research on Blockchain Technology*. Academic Press; 2020. p. 213-43.
5. Dhar MS, Marwal R, Vs R, Ponnusamy K, Jolly B, Bhojar RC, Sardana V, Naushin S, Rophina M, Mellan TA, Mishra S. Genomic characterization and epidemiology of an emerging SARS-CoV-2 variant in Delhi, India. *Science* 2021;374(6570):995-9. doi: 10.1126/science.abj99
6. Nakamoto S. Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system. *Decentralized Business Review*; 2008.
7. Brantley J. Blockchain can help transform supply chain networks in the chemicals and petroleum industry. IBM; 2017.
8. Vaigandla KK, Karne R, Siluveru M, Kesoju M. Review on blockchain technology: architecture, characteristics, benefits, algorithms, challenges and applications. *Mesopotamian Journal of CyberSecurity* 2023;2023:73-84. <https://doi.org/10.58496/MJCS/2023/012>
9. Jena AK, Dash SP. Blockchain technology: introduction, applications, challenges. In *Blockchain Technology: Applications and Challenges*. Cham: Springer; 2021. p. 1-11.
10. Xu X, Weber I, Staples M. Architecture for blockchain applications. Cham: Springer; 2019.
11. Schwieters N, van Hoof J, Etheridge D, von Perfall A. Blockchain-an opportunity for energy producers and consumers. PwC Global Power & Utilities; 2016.
12. Swan M. Health 2050: The realization of personalized medicine through crowdsourcing, the quantified self, and the participatory biocitizen. *J Pers Med* 2012;2(3):93-118. <https://doi.org/10.3390/jpm2030093>
13. Griggs KN, Ossipova O, Kohlios CP, Baccarini AN, Howson EA, Hayajneh T. Healthcare blockchain system using smart contracts for secure automated remote patient monitoring. *Journal of Medical Systems* 2018;42:1-7.
14. Abu-Elezz I, Hassan A, Nazeemudeen A, Househ M, Abd-Alrazaq A. The benefits and threats of blockchain technology in healthcare: A scoping review. *International Journal of Medical Informatics* 2020;142:104246. <https://doi.org/10.1016/j.ijmedinf.2020.104246>
15. Pawczuk L, Massey R, Holdowsky J. Deloitte's 2019 Global Blockchain Survey-Blockchain gets down to business. Deloitte Insights; 2019.
16. Yaqoob I, Salah K, Jayaraman R, Al-Hammadi Y. Blockchain for healthcare data management: opportunities, challenges, and future recommendations. *Neural Computing and Applications* 2021:1-6.
17. Hajian A, Prybutok VR, Chang HC. An empirical study for blockchain-based information sharing systems in electronic health records: A mediation perspective. *Computers in Human Behavior* 2023;138:107471.
18. Villarreal ER, García-Alonso J, Moguel E, Alegría JA. Blockchain for healthcare management systems: A survey on interoperability and security. *IEEE Access* 2023;11:5629-52. doi: 10.1109/ACCESS.2023.3236505
19. Haleem A, Javaid M, Singh RP, Suman R, Rab S. Blockchain technology applications in healthcare: An overview. *International Journal of Intelligent Networks* 2021;2:130-9. <https://doi.org/10.1016/j.ijin.2021.09.005>
20. Pablo RG, Roberto DP, Victor SU, Isabel GR, Paul C, Elizabeth OR. Big data in the healthcare system: A

- synergy with artificial intelligence and blockchain technology. *Journal of Integrative Bioinformatics* 2021;19(1):20200035. <https://doi.org/10.1515/jib-2020-0035>
21. Naseer O, Ullah S, Anjum L. Blockchain-based decentralized lightweight control access scheme for smart grids. *Arabian Journal for Science and Engineering* 2021.
22. [x]cube LABS. How Blockchain will benefit the Healthcare Industry in 2022 and Beyond [cited 2022 Jan 28]. Available from: <https://www.xcubelabs.com/blog/how-blockchain-will-benefit-the-healthcare-industry-in-2022-and-beyond/>
23. Elvas LB, Serrão C, Ferreira JC. Sharing health information using a Blockchain. *Healthcare (Basel)* 2023; 11(2): 170. doi: 10.3390/healthcare11020170
24. Mamoshina P, Ojomoko L, Yanovich Y, Ostrovski A, Botezatu A, Prikhodko P, et al. Converging blockchain and next-generation artificial intelligence technologies to decentralize and accelerate biomedical research and healthcare. *Oncotarget* 2018; 9(5): 5665–690. doi: 10.18632/oncotarget.22345
25. Mohammad IS, Fattahzadeh H. Identify effective indicators in the use of blockchain technology in the drug supply chain (using the meta synthesis method for the years 2010-2022). *Journal of Healthcare Management (Journal of Health System)* 2011; 12(4):81-105. [In Persian]
26. Esmaeilzadeh P. Benefits and concerns associated with blockchain-based health information exchange (HIE): a qualitative study from physicians' perspectives. *BMC Medical Informatics and Decision Making* 2022 28;22(1):80.
27. Baysal MV, Özcan-Top Ö, Betin-Can A. Blockchain technology applications in the health domain: a multivocal literature review. *The Journal of Supercomputing* 2023;79(3):3112-56.
28. Nilforushan H, Ayazi SA. Assessment of the Scope of oil and Gas Companies' Activities based on their Readiness to Accept Blockchain Technology. *Business Intelligence Management Studies* 2010; 9(33): 247-86. [In Persian]. <https://doi.org/10.22054/IMS.2020.48470.1638>
29. Gartner. Gartner Top 10 Strategic Technology Trends for 2020 [cited 2019 Oct 21]. Available from: <https://www.gartner.com/smarterwithgartner/gartner-top-10-strategic-technology-trends-for-2020>
30. Tuan J. Blockchain in the Medical Field: The Good, The Better, The Best. *Topflight*; 2021. [cited 2021 Nov 10]. Available from: <https://topflightapps.com/ideas/blockchain-in-healthcare/>
31. Sullivan F. Global blockchain technology market in the healthcare industry, 2018–2022. Frost Sullivan. 2019. [cited 2019 Oct 1] Available from: <https://store.frost.com/global-blockchain-technology-market-in-the-healthcare-industry-2018-2022.html>
32. Iredale G. Best Practices for Creating a Blockchain Roadmap. [Cited 2021 May 27] Available from: <https://101blockchains.com/blockchain-roadmap/>
33. Loro C, Mangiaracina R, Tumino A. A roadmap for the effective implementation of blockchain technology. In *Adapting to the Future: How Digitalization Shapes Sustainable Logistics and Resilient Supply Chain Management*. Proceedings of the Hamburg International Conference of Logistics (HICL); Berlin: epubli GmbH; 2021. p. 353-75.
34. Crittenden C. *Blockchain in California: A Roadmap*; California: Center for Information Technology Research in the Interest of Society (CITRIS); 2020.
35. Stawicki SP, Galwankar SC, Clarke S, Craig I, Larionovs A, Wyszynski M, et al. Roadmap for the development of academic and medical applications of blockchain technology: Joint statement from OPUS 12 global and litecoin cash foundation. *J Emerg Trauma Shock* 2019; 12(1): 64–7. doi: 10.4103/JETS.JETS_90_18
36. PwC. *Blockchain – an opportunity for energy producers and consumers*. London: PwC global power & utilities; 2016 [cited 2021 Nov 10]. Available from: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.pwc.com/gx/en/industries/assets/pwc-blockchain-opportunity-for-energy-producers-and-consumers.pdf>
37. Shalini KS, Nithya M. A survey on adoption of blockchain in healthcare. *International Journal of Business Intelligence and Data Mining* 2023;22(1-2):131-43.
38. Ghosh PK, Chakraborty A, Hasan M, Rashid K, Siddique AH. Blockchain application in healthcare systems: a review. *Systems* 2023;11(1):38. <https://doi.org/10.3390/systems11010038>
39. ArabZouzani M, Mousainejad M, Bahraini R. the necessity of preparing a technology roadmap for Iran's health system: a narrative review. *Health Research Journal* 2017; 2(3): 207-15. [In Persian]. doi:10.18869/acadpub.hrjbaq.2.3.207
40. Pourmohamed A, Sedekhi N, Nilfroshan H, Ghafarzadegan M, Peyman Khah S. *Technology roadmapping*. Tehran: Research Institute of Petroleum Industry; 2012. [In Persian]
41. Azar A, Faraji H. *Science of fuzzy management*. Center of Studies and Iran Productivity. Tehran: Ejtema; 2016.
42. Turoff M, Linstone HA. *The Delphi Method: Techniques and Applications*; Addison Wesley Publishing Company; 1975.
43. Cheng CH, Lin Y. Evaluating the best main battle tank using fuzzy decision theory with linguistic criteria evaluation. *European Journal of Operational Research*. 2002;142(1):174-86. [https://doi.org/10.1016/S0377-2217\(01\)00280-6](https://doi.org/10.1016/S0377-2217(01)00280-6)
44. Khwaji A, Alsaifi Y, Hussain FK. A Roadmap to Blockchain Technology Adoption in Saudi Public Hospitals. In *International Conference on Advanced Information Networking and Applications*; 2023 Mar

- 15; Cham: Springer International Publishing; 2023. p. 452-60.
45. Akbar MA, Leiva V, Rafi S, Qadri SF, Mahmood S, Alsanad A. Towards roadmap to implement blockchain in healthcare systems based on a maturity model. *Journal of Software: Evolution and Process* 2022;34(12):e2500. <https://doi.org/10.1002/smr.2500>
46. Bali S, Bali V, Mohanty RP, Gaur D. Analysis of critical success factors for blockchain technology

implementation in healthcare sector. *Benchmarking: An International Journal* 2023;30(4):1367-99.

47. Joshi N. The roadmap for implementing blockchain in healthcare and life sciences. [Cited 2018 Jul 18]. Available from: <https://www.linkedin.com/pulse/roadmap-implementing-blockchain-healthcare-life-sciences-naveen-joshi>